

*Szolnoki Tudományos Közlemények XIII.
Szolnok, 2009.*

PATÓ MÁRIA¹ – PUSZTAI GABRIELLA²

**ÍGY IS LEHET...,
AVAGY KÉZMŰVÉSSÉG HATÁROK NÉLKÜL.
EGY NEMZETKÖZI RENDEZVÉNYSOROZAT
BEMUTATÁSA³**

*„A tradíciókba kapaszkodni alapvető emberi szükséglet.”
– Czesław Miłosz –*

A Kézművesség határok nélkül című rendezvénysorozatunkat 2005-ben indítottuk el. Tervünk nyolc évre szól, melynek során négy téma köré csoportosítva mutatjuk be Jász-Nagykun-Szolnok megye kézműves hagyományait és képviselőit. Jelen előadásunkban az első két téma: a fazekasság, a viselet-textil feldolgozásáról számolunk be. Szándékunk az volt, hogy rendezvényeinken (kiállítások, kézműves bemutatók, foglalkozások, vásárok) bemutassuk, népszerűsítsük kézműves iparosaink termékeit, lehetőséget teremtve számukra új társadalmi és gazdasági kapcsolatok kialakítására, nemcsak Magyarországon, hanem három külföldi kistérségében is.

I. ÍGY INDULT...

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága munkájában a kezdetektől jelentős szerepet kapott a helytörténeti kutatás. Az 1970-es évektől indultak meg a régészeket, történészeket, néprajzosokat, természettudósokat egyaránt bevonó közös, intenzív kutatások. Egy-egy kisebb tájegység hosszabb időt igénylő, évekig elhúzódó, ám mélyebben és sok szempontból való vizsgálata, az ott élők életének dokumentálása került a középpontba. Elsőként

¹ Pató Mária
Damjanich János Múzeum, Szolnok
E-mail: pamarcsi@djm.hu

² Pusztai Gabriella
Helytörténeti Múzeum, Kunszentmárton
muzeumatomlocben@t-online.hu

³ Szaklektorált cikk. Leadva: 2009. szeptember 15. Elfogadva: 2009. december 10.

a Jászság, ezt követően a tizenkét éven át tartó Tiszazug kutatás, majd gyűjtőtáborok szervezése alapozta meg a közös tudományos hazai és nemzetközi konferenciákat.

A múzeumi tevékenység egyik meghatározó feladata összegyűjtött anyagának kiállításokon történő bemutatása. A rangos művészeti, néprajzi, régészeti kiállítások (pl. *A szolnoki művészet Pettenkofentől Fényes Adolfig* c. válogatás, a *Képzőművészeti Triennálé*, a *Fazekas Triennálé*, a *Szolnok megye népművészete*, a *Dombokká vált évszázadok* tematikus kollekciónak) a hazai közönség előtt és Európa számos városában is nagy sikert arattak.

AZ ÖTLETTŐL A TERVIG...

A rendszerváltás idejére már világossá vált, hogy a megváltozott feltételrendszerben és a beszűkülő anyagi lehetőségek örvényében új utat kell keresni a megyei múzeumoknak is. Ehhez új szemlélet, korszerű módszer szükséges, ami képzéssel, önképzéssel, az új iránti fogékonysággal és annak befogadásával érhető el. Egyre nagyobb hangsúlyt kap az együttműködés más szervezetekkel (szakmai és egyéb civil szervezetek, intézmények, önkormányzatok), továbbá az információszerzés, a pályázatokon való sikeres szereplés mind-mind a továbbfejlődés zálogát jelenthetik.

2004-ben a Kárpátok Alapítvány egy, a Kárpát-medencében élő népek kultúráját, hagyományait, kézművességét bemutató nemzetközi pályázatot írt ki, amely fordulópontot és új lehetőségeket teremtett a megyei múzeumi szervezet és munkatársai számára is. A kialakult tradíciók, elődeink szakmai munkájának folytatása motivált és vezetett bennünket, amikor a pályázat kapcsán felvetődött az ötlet: elsőként összefogni egy-egy rendezvénysorozatra Jász-Nagykun-Szolnok megye kézműveseit, s egyszerre több országban piacot találni termékeiknek.

MIÉRT ESETT A VÁLASZTÁS ÉPPEN A KÉZMŰVESSÉGRE?

Az 1876-ban létrejött Jász-Nagykun-Szolnok megye eltérő történetű, jogállású és népességű területekből létrehozott egység. Több különböző fejlettségi szintű kistérségből épül fel (Szolnok és környéke, Tiszafüred környéke, Tiszazug, Nagykunság, Jászság), így mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi, népi kultúrája és művelődési viszonyai is jelentős eltéréseket mutatnak.

A megye nagyobb városaiban, térségeiben már a XVII. században jelentős céhes ipar működött (jászsági, mezőtúri céhekről tudunk), de csak a következő század folyamán erősödtek meg a településeken. A céhes ipar virágkora a XIX. századra esett, amikor már nagyszámú kézműves jelenlétéről tudósítanak az összeírások.

Megyénk erős mezőgazdasági jellege mellett, a polgárosodás jelei igen korán megmutatkoztak. A mezővárosi fejlődés olyan társadalmi átalakulást indított el, amely a népi kultúrában is éreztette hatását és sajátos polgári, parasztpolgári jellegű ízlésvilágot hozott létre. A kézművesipar készítményei és a népművészeti ágak tárgy-együttesei között ezért nehéz élesen elválasztani a kétféle (kézműves munka és háziipari) készítményeket, csupán a hangsúlyok, arányok eltérőek.

A sok évszázados hagyományra épülő kézműves mesterségek, mint a fazekasság, a szücsmesterség, a bútorművesség a megye meghatározó népművészeti ágai közé tartoznak.

A nagy múlttal, gazdag tárgyi anyaggal rendelkező központok XXI. századi továbbélése lehetőséget teremt jelenkori értékeik bemutatására is.

II. HAGYOMÁNYŐRZŐ KÉZMŰVESSÉG JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK MEGYÉBEN, A SAJÓ VÖLGYÉBEN, HÁROMSZÉKEN, A VAJIDASÁG ÉSZAKI TÁJAIN ÉS BURGENLANDBAN CÍMŰ PROJEKT ISMERTETÉSE

Célok:

1. A tömegáruk mindent elárasztó dömpingjével szemben helyreállítani a MESTERSÉGEK és MESTEREK társadalmi elismertségét.
2. Felkutatni a sok évszázados hagyományra épülő kézműves mesterségek jelenkori értékeit, s kiállításokkal, bemutatókkal, foglalkozásokkal, vásárokkal lehetőséget adni termékeik népszerűsítésére a lehető legszélesebb körben. A rendezvényeinken vagy az azok által létrejövő új kapcsolatok révén megrendelésekhez, munkalehetőséghez, s nem utolsósorban új tapasztalatokhoz juttatni a kézműveseket, melyek segíthetnek, mesterségbeli tudásuk bővítésében, a piacok felkutatásában, vagy az együttes fellépésben valamely közös ügy érdekében.
3. Kisebb városok, esetenként hátrányos helyzetű települések kézműveseit, lakosait megmozgatni, ill. vidéki városok turisztikai vonzerejét növelni.

A TÉMA ÉS A HELYSZÍNEK

Ma élő kézművesek hagyományos módon készített termékeinek legszebb darabjaiból rendeztünk kiállítást. A tárlaton fotókról, diáképekről, CD-lemezről megismerhették a látogatók a kézművesség múltbeli fogásait, múzeumban őrzött tárgyait, dokumentumait.

A megnyitót vásárral kötöttük össze, ahová a másik három térség kézműveseit is meghívtuk. A kiállítás ideje alatt folyamatosan mutatkoztak be a meghívott kézművesek a kiállítóhelyen.

Négy helyszínen, Szolnokon (Damjanich János Múzeum), Szabadkán, (Városi Múzeum), Rozsnyón (Bányászati Múzeum), Kézdivásárhelyen (Céhtörténeti Múzeum), majd a második rendezvénysorozatban Szabadka helyett Eisenstadtban (Burgenlandi Tartományi Múzeum) szerveztük meg programjainkat a térség egész területéről bevonva a kézműveseket, specialistákat.

1. Rendezvényeink központja és első helyszíne *Szolnok*, ill. *Jász-Nagykun-Szolnok megye*. A projekt az első évben Szolnokon kívül elsősorban a nagy múltú és ma is virágzó fazekas-centrumokat és azok vonzáskörzetét érintette: Mezőtúr, Tiszafüred, Karcag.
2. A *Sajó völgye*: A valamikori határok szabdalása előtti időszakban a térség és a Közép-Alföld között hagyományosan jó kapcsolatok voltak a fazekasság révén (agyag és tűzállóedények kereskedelme). A területnek sokrétű a táji adottsága: az egyik része az agyagövezetbe esik (alapanyag lelőhelye és a ráépülő mesterség) továbbá Rozsnyó gyűjti területen a kerámiaanyagot.

3. *Háromszéke*: Viszonylag korán polgárosodó térség kézműipara rendkívül gyorsan fejlődött, s jutott el első szervezeti létrehozásáig. Bizonyíték erre gazdag anyagú céhtörténeti múzeuma. A felvirágzó kereskedelem nemcsak kelet felé, de nyugatra is szoros kapcsolatokat épített ki kézműves termékek révén.
4. A *Vajdaság* északi tájai: A történeti Magyarország Délvidékén él ma is a szerbiai magyarok többsége. Észak-Bácska régió Szabadka, Topolya, Kanizsa, Zenta központtal több kistérséget foglal magába. Ezt a területet néprajzi szempontból is a sokszínűség jellemzi. A népi kultúra, nagyon korán polgárosodott, majd lassan megszűnt. Egyes mesterségek (papucsos, szűcs, asztalos, mézeskalácsos) és a háziipar egyes területei (szövés, hímzés) a tudatos hagyományápolás jelszavával fennmaradtak.
5. *Burgenland*: A történeti Magyarországnak a trianoni békeszerződés alapján Ausztriához csatolt területe, s mint ilyen Ausztria önálló tartománya. A térség kézműves hagyományait, emlékanyagát a Kismartonban működő tartományi múzeum őrzi és mutatja be, továbbá kutatja a magyar és burgenlandi kézművesek történelmi kapcsolatait.

TERVEZÉS ÉS ÜTEMEZÉS

1. szakasz: A fazekasság (tiszafüredi, mezőtúri, karcagi fazekasok és termékeik bemutatása)

A kiállítás címe: A korong mesterei. Hagyományőrző kézművesség Jász-Nagykun-Szolnok megyében a Sajó völgyében, Háromszéken, a Vajdaság északi tájain

A kiállítás és egyéb rendezvények időpontjai és helyszínei:

2005. május 5.–június 26. Szolnok
 2005. július 8.–augusztus 31. Szabadka
 2005. szeptember 5.–december 18. Rozsnyó
 2006. január 12.–március 5. Kézdivásárhely

2. szakasz: Tű, cérna, olló: a textilkészítéshez, az öltözködéshez, kapcsolódó valamennyi mesterség bemutatása (szabó, kalapos, gombkötő, cipész, csizmadia, képfestő, szűcs, csipkeverő stb.)

A kiállítás és egyéb rendezvények időpontjai és helyszínei:

2007. március 29.– június 30. Szolnok
 2007. szeptember 15.–november 9. Kézdivásárhely
 2008. március 5.–május 12. Eisenstadt
 2008. szeptember 4.–november 10. Rozsnyó

3. szakasz előkészítés alatt: Körmönfontak. Fonatok, csomók, bogok. Fonással, csomózással dolgozó kézműves iparosok (vessző-, gyékény-, szalmafonó, hálókötő, pék, fodrász, ötvös, kötélverő).

A PROGRAM KIVITELEZÉSE

I. Előkészítés

1. A szervezők, a magyar és a külföldi kapcsolattartók kijelölése
2. A lehetséges célcsoportok meghatározása (helyi lakosok, turisták, diákok, családok, civil egyesületek)
3. A projekt cél megvalósításában együttműködők megkeresése
4. Célközönség elérése
5. Kommunikációs terv (PR, image kialakítása, sajtótájékoztató, sajtótudósítások, TV, rádió)
6. Turisztikai desztináció meghatározása
7. Eredményesség mérésének tervezése
8. Kapcsolatfelvétel a kereskedőkkel, viszonteladókkal, önkormányzatokkal, a turisztikában érdekelt szervezetekkel e-mailben, postai úton vagy személyesen
9. Egyéb reklámlehetőségek megkeresése

II. A projekt események

1. Az ismeretterjesztő CD előkészítéseként a kézművesség történeti tárgyait fotóztuk, az archív fotóanyagot felmértük a megyében és a külföldi partnereinknél. A szöveges részt mind a négy helyen szakemberrel készítettük el. Ezt követte a CD megszerkesztése, legyártása.
2. A honlap tervének elkészítése, melyen bemutattuk a négy egyesületet és a partner múzeumokat, a programok helyszíneit, idejét és a résztvevő kézműveseket.
3. A kézművesekről szóló nyomdai szórólapok előkészítése (a résztvevő kézművesek írásos, fényképes bemutatkozása)
4. A mesterségeket, a mesterségek történetét és a kézműveseket bemutató kiadvány (katalógus) megírása, fotóinak elkészítése, nyomdai előkészítése.
5. A CD, a kiadvány szövegeinek lefordítása angol, német, szlovák, román nyelvre.
6. Kapcsolatteremtés a médiával. Riportok, sajtótájékoztatók, egyéb híradások.
7. Bemutató-kiállítások rendezése négy helyszínen:
 - ❖ A térségek kézműveseinek bevonása, hagyományos módon készített termékeiknek kiállítása.
 - ❖ A kiállítandó tárgyak válogatása, majd beszállítása
 - ❖ Látványtervezés, majd rendezés
 - ❖ A megnyitó-napi rendezvények megszervezése (kapcsolatfelvétel a külföldi vendégekkel, a kiállítás bemutatása, kézműves bemutatók, termékek árusítása).
 - ❖ Különálló interaktív egységek kiépítése a gyermekeknek, fogyatékosoknak, vakoknak és gyengén látóknak (megfogható szerszámok, termékek, foglalkoztató sarok).

- ❖ Foglalkoztató sarok kialakítása a vállalkozó kedvű látogatók számára.
 - ❖ A kiállításához és a táblákhoz fotók készítése, nagyítása
 - ❖ A kiállítás táblaszövegeinek megírása
 - ❖ A szövegek és a képaláírások lefordítása angol, német, szlovák és román nyelvre
 - ❖ Feltétlenül fontosnak tartottuk, hogy a munkafolyamatok bizonyos elemeit megismertessük a látogatóval a fotók, filmek, leírások segítségével.
8. A témák rendkívül változatos és sokszínű kézműves bemutatókra, foglalkozásokra adtak lehetőséget. E mesterségek alapanyagait olcsón és könnyen be tudtuk szerezni, s számos szakembert bevontunk a munkába.
9. Vásárlási lehetőséget biztosítottunk a megnyitón és a kiállítás ideje alatt.
10. A kézművesek vásárát minden helyszínen egyszer bonyolítottuk le.
11. A programot kísérő egyéb rendezvényeink voltak az iskolai órák, óvodás foglalkozások.

RÉSZTVEVŐK

- ❖ Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága
 - Cím: Szolnok, Kossuth tér 4., 5001, Tel.: 06/56/421-602
 - Kapcsolattartó: Pusztai Gabriella történész-muzeológus, muzeumatomlocben@netelek.hu
- ❖ Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Honismereti Egyesület
 - Cím: Szolnok, Kossuth tér 4., 5001, Tel.: 06/56/421-602
 - Kapcsolattartó: Pusztai Gabriella Tel.: 06/56/461-518
- ❖ Városi Múzeum, Szabadka – Gradski Muzej, Subotica
 - Cím: 24000 Subotica, Trg Slobode I/I, Tel.: (024) 555-128
 - Kapcsolattartó: Raffai Judit néprajzkutató-muzeológus, raffajj@eunet.yu
- ❖ Jablonca Polgári Társulás
 - Cím: 049 43 Sil. Jablonica 83, Tel.: 421/907/587258
 - Kapcsolattartó: Kovács Ágnes néprajzkutató-muzeológus, agi.kovacs@stonline.sk
- ❖ Rozsnyói Bányászati Múzeum
 - Cím: Safárik utca 31., 04801 Rozsnyó, Szlovákia, Tel.: 421 58 7343710, Tel./Fax: 421 58 7881122
- ❖ Kézdivásárhelyi Múzeubarátok Egyesülete
 - Cím: 525400 Kézdivásárhely, 10. Udvartér 1.
 - Elnök és kapcsolattartó: Dimény Attila néprajzkutató-muzeológus, dimeny.attila@xnet.ro
- ❖ Céhtörténeti Múzeum
 - Cím: 525400 Kézdivásárhely, 10. Udvartér 1.
 - Kapcsolattartó: Dimény Attila néprajzkutató-muzeológus, dimenyattila@yahoo.com
- ❖ Landesmuseum Burgenland
 - Cím: A 7000 Eisenstadt, Museums Gasse 5., Fax:0043/2686001277
 - Kapcsolattartó: Wolfgang Gürtler landesmuseum@bgld.gv.at

ILYEN LETT...

Megvalósulás, eredmények

- a. Megvalósult az első határokon átívelő, kézműveseket támogató együttműködés a négy ország között.
- b. Létrejött a kézművesek közötti együttműködés az egyes régiókban.
- c. A városoknak, s intézményeiknek is összefogást kínáltunk (művelődési házak, múzeumok, civil egyesületek).
- d. Megjelent a kiállításokhoz készült katalógus és CD:
 - *A korong mesterei. Fazekasság Jász-Nagykun-Szolnok megyében. Szerk. Pató Mária, Pusztai Gabriella. Szolnok, 2005. 60 p. (Kézművesség határok nélkül)*
 - *A korong mesterei. Fazekasság Jász-Nagykun-Szolnok megyében. Szerk. Pusztai Gabriella. CD*
 - *Tű, cérna, olló. A szövés-varrás mesterei Jász-Nagykun-Szolnok megyében. Szerk. Gulyás Katalin. Szolnok, 2007. 61 p. (Kézművesség határok nélkül)*
 - *Tű, cérna, olló. A szövés-varrás mesterei Jász-Nagykun-Szolnok megyében. Szerk. Pusztai Gabriella. CD*
- e. Erősödött a látogató közönség igénye, hogy a tömeggyártás termékeivel szemben az egyedi megrendelésre, magas színvonalon elkészített termékeket vásárolja.
- f. Rendezvényeink csak a környezetbarát iparfejlesztést erősítik, mivel a bemutatott mesterek termelése nem jár levegő-, talaj-, vízszennyezéssel, a természetes környezet és a városkép átalakításával. Munkájukhoz hagyományos, természetes alapú anyagokat használnak fel.
- g. Esélyt teremtettünk, teremtünk a hagyományos kézműves mesterségek fennmaradására, melyek nemcsak a piaci vásárlók számára fontosak, hanem a múlt kutatóinak is nélkülözhetetlenek. Tradicionális kultúránk értékes gyöngyszemei, támogatásra méltó részei ők. Ezért kapcsolódnak partnerként a programhoz Jász-Nagykun-Szolnok megye múzeumai, melyek feladata a múlt értékeinek összegyűjtése, bemutatása, megőrzése.
- h. Új kézműves rendezvények jöttek létre, mint: *kiállítások*, kézműves mesterek *bemutatói, foglalkozások* gyerekeknek, felnőtteknek, esetleg óvónőknek, tanároknak, fogyatékosoknak.
- i. Fontosnak tartottuk egyéb helyszínek bekapcsolását is a kiállítóhelyeken, vásártereken kívül, ahol lehet, pl. agyagot bányászni.
- j. Az öt országra kiterjedő program idegen kultúrák alaposabb megismerésével járt.
- k. A tudományos ismeretszerzés számára eredmény, hogy kiállítások egyéb rendezvények néprajzi, ipartörténeti szempontból is gyarapítják a látogatók ismereteit.

III. A MUNKA FOLYTATÓDIK

Annak megítélése, hogy sikeres-e és mennyire egy kiállítás, azt a szakma és a látogatók gyakran nem egyformán ítélik meg. A múzeumban a nagy Ő mindig a látogató. Ha a közönség jól érzi magát, ha minden korosztály megtalálja az adott kiállításban a számára értékeset, érdekeset, a muzeológusok már elérték céljukat.

A mi sorozatunk is folytatódik, Szolnokon 2010. március 18-án megnyílik az újabb kiállítás, ezzel a munka a harmadik szakaszába lépett...

NEW WAY OF LOOKING - CRAFTS WITHOUT BOUNDS

Our new series of programmes called “Arts and Crafts Without Frontiers” started in 2005. Our 8-year project aims to present the artisans and the traditions of arts and crafts in Jász-Nagykun-Szolnok County. This presentation is on pottery and dressmaking, two of the four themes around which our programmes are to be organized. We intend to present and promote the products of our craftsmen at a wide range of events (e.g. exhibitions, fairs, arts and crafts demonstrations, etc.) in order to advance the establishment of new social and economic connections between the artisans of Hungary and those of three other countries.